

spelejš komunistickej spoločnosti, jej materiálnej a duchovnej zložky. Dnešné pokolenie dosiahne komunizmus, k tomu netreba ani fatalizmu ani novej viery, sú tu reálne možnosti a predpoklady, je tu zákonitosť, ktorá je určujúca.

Dnes nám tu pomáhajú vedecké poznatky a ich prenikanie k širokému okruhu ľudí viacej ako čokoľvek iné. Ak si spomeniem na naivné predstavy oblohy ako neba, na ktorom sídli boh s anjelikmi, a zeme, ktorá skrýva peкло s čertmi, na predstavy všeobecne rozšírené ešte pred dvadsiatimi rokmi na Slovensku, až mi je mdlo. Ale treba veci historicky uzemniť. Inak by stratili svoj význam aj dnešné hodnotenia.

Avšak sú tu aj praktické otázky: prečo niet na Slovensku dosiaľ krematórium. Vec krematória nie je len výrazom protestu sektárov-ateistov, ktorým povedzme bola vstúpovaná v časoch realistickej buržoázie prvého Československa. Ide tu o viac. Ide o porážku cirkví, o ich ďalšie obmedzovanie. Ďalej: prečo u nás dosiaľ nebola vyriešená otázka dôstojných pohrebov v okresoch a na dedinách? Pracujúcemu človeku treba vzdať poctu. Ale bez náboženského zanietenia a fanatizmu. Bolo by nanajvýš potrebné, aby spolu s vážnymi otázkami vydávania a rozširovania ateistických spisov, riešili sme aj praktické otázky. V tom by spisovatelia a umelci vedeli veľa pomôcť.

Máme tu dobré príklady: Slavín je nad všetky cintoríny. Naučili sme sa pochovávať na najvyššej úrovni významných činiteľov. A to tak, že nebola narušená pieta — dovoľte použiť toto slovo.

Ak som sa vrátil k otázke pomeru živých a mŕtvych, to len preto, aby sme si uvedomili aké primitívne sú u nás ešte záväzky morálne, vyplývajúce z občianskych svadieb; niet u nás ešte komunistických slávností pri narodení dieťaťa, hoci pokiaľ ide o životný význam v spoločnosti, ide o nesporne potrebné záležitosti.

Nechceme holdovať mystickému oparu chrámov — avšak kultúrne domy na väčšine našich dedín nie sú ešte dôstojným súperom, ani len čo do zaujímavosti a prostredia, nehovoriac o obsahu. Primitivizmus je naša choroba, ktorú sme zdedili — nevydali sme dosiaľ ani základnú ateistickú literatúru. Nemáme ešte ani výber Voltaira a Holbach leží v knižkupectvách — načo sú mystériá, že to čas všetko vyrieši? Ateisti vyliezli z katakomb r. 1917, v čase Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, v slovenskej literatúre sú ešte v katakombách.

K FILOZOFICKÝM OTÁZKAM ATEISTICKEJ VÝCHOVY

F. AMAN

V súčasnosti prebieha v našej socialistickej spoločnosti intenzívny ideologický boj za rozšírenie pokrokového, materialistického svetonázoru medzi všetky vrstvy našej spoločnosti spejúcej ku komunizmu.

Hľadajú sa spôsoby ako ideologicky čo najúčinnnejšie pôsobiť na inteligenciu a ľud, aby ateizmus čím skôr zapustil hlboké korene.

Náš knižný trh je zásobený bohatou ateistickou literatúrou. Nájdú sa v nej ozaj hodnotné publikácie, ktoré rozoberajú vznik, pôvod, príčinu a trvanie náboženstva. Táto literatúra plní svoje poslanie a už aj donáša prvé ovocie. Avšak sama kniha by nepriniesla očakávaný úspech, preto sa poriadajú rôzne diskusie, prednášky, semináre a konferencie. Nebudem však vymenúvať všetky spôsoby, ktorými chceme dosiahnuť úspech na poli ateistickej výchovy nášho človeka. Chcem len poukázať a upozorniť najmä na účinky a pôsobenie tejto kampane v radoch veriacich. Prax a jedine prax overí, či naše argumenty proti náboženskému svetonázoru sú naozaj dôkazmi, ktoré sú schopné presvedčovať a aj úplne získať tých, ktorí si ešte neosvojili materialistický svetonázor.

V praxi sa často stretávame s takouto skutočnosťou: Je prednáška, na ktorej sa má presvedčiť určitá časť oponentov materialistického svetonázoru, že napr. boh nejestvuje, boh je len predstava, náboženstvo je len výplod fantázie, cirkvej je spiatočníčka, Vatikán je spojencom imperialismu atď. Je zaujímavé, že zastancovia náboženského svetonázoru ochotne prijímú kritiku cirkví, zázrakov a úprimne uznávajú pokroky vo vede, menej ochotne, ba priam zafato popierajú argumenty materialistického svetonázoru v oblasti priameho vyvracania existencie boha.

Ich protiargumenty vyznievajú asi v tom zmysle, že hmota v samej podstate je nedokonalá a ako taká nemôže existovať sama zo seba, že musí jestvovať niečo vyššie, čo by hmotu udržiavalo v jestvovaní, že jej chýba kvalita „absolútne byť“, a preto nemôže mať prvenstvo v bytí, že vývoj hmoty je dostačujúcim dôkazom toho, že hmota je závislá od iného nehmotného princípu, že viera v boha už nie je potrebná, pretože existencia boha sa dá dnes už dokázať vedecky, viere sa vraj ponechávajú len božie vlastnosti, ktoré sa vymykajú zmyslovej skúsenosti, ba dokonca hovoria, že materializmus je v princípe vierou, pretože nedokonalaj hmote pripisuje vlastnosť „absolútne byť“, ktorú však nemá a nemôže mať, lebo sa vyvíja a k dokonalosti sa len približuje, čiže materialista vraj verí, že i keď hmota nemá povahu absolútneho bytia, môže absolútne jestvovať a byť aj napriek tomu nezávislá.

Zavrhnúť tieto tvrdenia našich odporcov je niekedy naozaj obťažné, pretože v predmarxistickej a marxistickej filozofii otázka kvality bytia, t. j. dokonalosti, resp. nedokonalosti hmoty, otázka prvenstva bytia — či je hmota sama zo seba (causa sui) a otázka, či vývoj je prejavom nezávislosti hmoty, nebola nikdy v takej miere rozpracovaná, aby sa na tieto otázky nekládli protiargumenty; že je to skutočne tak, uvediem len niektoré príklady.

Spinoza vo svojich dielach medzi iným píše: „Bohom rozumiem bytosť absolútne nekonečnú, t. j. substanciu, ktorá sa skladá z nekonečne mnohých atribútov. Všetko, čo v sebe obsahuje nevyhnutnú existenciu, nemôže mať v sebe žiadnu nedokonalosť, ale musí predstavovať čistú dokonalosť... ďalej, pretože len z dokonalosti môže vyplývať to, že nejaká bytosť existuje vlastnou dostatočnosťou a silou, potom z toho vyplýva, že za predkladu, že svojou vlastnou podstatou existuje bytosť, ktorá nevyjadruje všetky dokonalosti, musíme priznať rovnako i to, že existuje i taká bytosť, ktorá obsahuje všetky dokonalosti.“ Touto argumentáciou vyslovil Spinoza pre hmotu svoje slávne „causa sui“.

Feuerbach si zaiste Spinozu vážil, avšak i napriek tomu hovorí takto: „... vytykal som mu, že súc ešte v zajatí starých teologických predstáv, určil bytosť nepôsobiacu účelne, vôľou a vedomie, za bytosť najdokonalejšiu, božskú, a tým si uzavrel cestu k vývoju“. Resumé z tejto kontraverzie je, že Spinoza zrejme pri vyhlásení svojho *causa sui* nebral na vedomie vývoj hmoty — v opačnom prípade by nebol priznal vyvíjajúcej sa — nedokonalej hmoty *causa sui*. Feuerbach naopak priznal hmoty vývoj, ušla mu však *causa sui*, pre ktorú nemal už žiadne dôkazy.

Ide tu zrejme o vedeckú nedôslednosť v takej závažnej otázke ako je, či hmota je sama zo seba, alebo nie?

Keby sme sa chceli obrátiť na súčasných znalcov náboženského svetonázoru, vidíme, že ani títo nevniesli jasno do tejto otázky. Vezmime si napr. Alighiera Tondiho, ktorý vo svojej knihe *Jezuíti* píše: „... Títo dobráci už vopred a priori, bez toho, aby mnoho uvažovali o tom, čo je to dokonalosť, pripúšťajú, že vesmír je nedokonalý; a z tohto predpokladu a zo svojich prapodivných dôkazov si celkom pokojne vyvodila boha, najdokonalejšiu bytosť... A predsa jadro celej otázky je v tom, či svet k svojej existencii nevyhnutne potrebuje boha? Nuž, ak je vesmír nekonečný a ak sústreďuje všetku možnú dokonalosť, potom je úplne zbytočné dovoľávať sa boha.“ Tondi v tejto svojej argumentácii znova priznáva svetu dokonalosť, podobne ako Spinoza, napriek tomu, že Feuerbach ju vývojom hmoty poprel, no dôkazový materiál pre toto tvrdenie Tondi nemá, pretože argumentovať ako on argumentuje, že ak vesmír je nekonečný a ak sústreďuje všetku možnú dokonalosť, nie je žiadne vedecké dokazovanie. Zrejme necháva túto otázku otvorenú.

Nie celkom šťastnou prácou, ktorá sa dotýka otázky vývoja hmoty je i kniha M. Skybu, *O večnosti vesmíru*. Na str. 124 píše: „... materialistická dialektika, vychádzajúc z doterajších poznatkov, predpokladá, že v obrovskom množstve sústav rôznych foriem neprevláda vo vývoji ani progres ani regres, ale že sa vcelku obe línie vyrovnávajú. Jednostranné, stále prevažovanie vzostupnej alebo zostupnej línie vždy nevyhnutne vedie k začiatku a koncu samého vývoja, a teda i k jeho popretiu. Takáto koncepcia, ako sme už skôr ukázali, je metafyzická, idealistická“.

Zaráža, že Skyba vo svojej práci len „predpokladá“ rovnováhu regrese a progresu vo vývoji hmoty. Keby sa tak predpoklad neukázal správny, celý vývoj by hovoril v prospech idealizmu. Aj recenzný článok M. Buricu v časopise *Otázky marxistickej filozofie*, č. 2 z r. 1961 hovorí o diskutabilnosti štvrtej kapitoly poslednej kapitoly tejto jeho knihy.

Z uvedeného vidieť, že skutočne nemáme jasno okolo takýchto dôležitých otázok, ako je dokonalosť a nedokonalosť hmoty a jej vývoj. V niektorých prípadoch i sami poprední materialisti akoby zakolísali vo svojom presvedčení o jedinom správnom svetonázore, a to materialistickom. Spomeňme si len na Holbacha, ktorý vo svojej knihe *Zdravý rozum*, § 109, str. 81 píše: „... Len čo človek odmieta teologické dôkazy o existencii božej, jeho vnútorný hlas sa vzoprie proti argumentom, ktoré túto existenciu vyvracajú. Je to akési hlboké presvedčenie, neprekonateľný sklon, vlastný každému človekovi, ktorý v ňom

i proti jeho vôli znovu vyvoláva predstavu všemohúcej bytosti, ktorú nemôže vypudiť zo svojej mysle a ktorú je nútený uznať i napriek najpádnejším rozumným dôkazom, aké len možno uviesť atď.“

Podobné pocity má aj Feuerbach, ktorý vo svojej knihe *Prednášky o podstate náboženstva* na str. 176 píše toto: „...hoci je zrejmé, že zmyslovú, telesnú bytosť prírody nemožno odvodiť z bytosti duchovnej, t. j. abstraktnej, napriek tomu je v nás niečo, čo spôsobuje, že sa nám také odvodzovanie zdá neuveriteľné, ba prirodzené, dokonca nutné ako niečo, čo sa vzpiera proti tomu, aby sme si prirodzenú, zmyslovú, telesnú bytosť mysleli ako bytosť prvú, prvo-počiatočnú, neprekonateľnú, niečo z čoho tiež vznikla viera, predstava, že svet, príroda je produktom ducha...“

Čo je to, čo núti vyznavačov náboženského-idealistického svetonázoru, a tak isto aj stúpcov materialistického svetonázoru „mať neprekonateľný sklon, vlastný každému človekovi“, ktorý vyvoláva predstavu všemohúcej bytosti? Ved' vrodené idey neuznáva ani náboženstvo ani materializmus. Nie je to jednoduché konštatovanie protirečivosti, protikladnosti a polarity objektívneho, všeobecného zákona prírody — jednoty kladu a záporu — v našom prípade jednoty dokonalého s nedokonalým? Nejde tu však o jednotu vzájomnú, dialektickú, ale len o jednostranný nutný vzťah.

Ostáva teda otázka, či sme schopní svojím vedomím odrážať a rozumom vedecky poznať pravdu o tomto, pre filozofiu takom dôležitom probléme i bez toho, aby sme mali vrodennú ideu o charaktere skutočnosti. Nepochybujeme, že máme takú schopnosť. Vlastníme dostatočnú erudíciu, aby sme z javov hmoty mohli usudzovať o hodnote kvality hmoty pravdivo a striktné vedecky. Predsa pre poznanie sú javové formy hmoty primárne. Neuznávame nepoznatelnú substanciu. Podstata je poznateľná len cez súhrn, prostredníctvom totality svojich prejavov. Jav — forma hmoty má prvenstvo v kvalite, kvalifikuje, zhodnocuje obsah, podstatu a rozhoduje o stupni dokonalosti obsahu hmoty.

Záleží teda na nás, aby sme jasne a jednoznačne formulovali odpoveď na námietky náboženského svetonázoru, ktorý tvrdí, že prijíma všetky argumenty nášho svetonázoru o pôvode, vzniku a trvaní náboženstva, či už je to gnozeologický alebo sociálny, považuje ich však za neúplné a nedostatočné, pretože základná, najhlbšia príčina vzniku náboženstva je vraj mimo nás, v hmote samej, v jej princípe, v jej nedokonalých javoch a v jej vývoji.

Náboženský svetonázor dnes už nezastáva názor, že boh stvoril dokonalý svet, naopak tvrdí, že svet je nedokonalý (pozri Tondího tvrdenie), aby mohol vyvodíť jeho protiklad — boha. Jeho argumentom je i donedávna popieraný vývoj, ktorý im slúži ako vedecký podklad tvrdenia nevyhnutnosti existencie boha.

V súčasnosti môžeme pozorovať veľkú snahu náboženstva prispôbovať sa zmeneným podmienkam; aj samo zvolanie vatikánskeho koncilu na rok 1962 nás o tom neklamne presvedčuje. Jedno však nesmieme zabúdať, že i my musíme rýchlejšie reagovať a vyzbrojiť propagátorov marxistickej ideológie argumentmi zodpovedajúcimi zmenenej taktike a finesám náboženstva.